

УДК 821.161.2.09'04 : 655.535.4

Ольга Яблонська

АВТОРСЬКА ПЕРЕДМОВА В УКРАЇНСЬКИХ ВИДАННЯХ ДОШЕВЧЕНКІВСЬКОГО ПЕРІОДУ: ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті проаналізована проблема національної ідентичності, заявлена в передмовах українських видань дошевченківської доби. Простежуються такі закономірності, як акцент на самобутності українського фольклору, етнографії (М. Цертелєв, М. Максимович, І. Срезневський, І. Вагілевич) та ментальності (М. Цертелєв, К. Тополя), проблема збереження української мови (А. Метлинський), питання правопису (І. Срезневський, М. Шашкевич, А. Метлинський, Є. Гребінка). Доводиться, що соціокультурні складові передмови є спробою публічно заперечити імперський дискурс, сформувати новий культурний канон, долаючи провінційність.

Ключові слова: національна ідентичність, провінційність, фольклор, етнографія, літературна критика, авторська передмова, присвята, епіграф, вступ, післямова, діалогічність.

В статье проанализирована проблема национальной идентичности, заявленная в предисловиях украинских изданий дошевченковского периода. Просматриваются такие закономерности, как акцент на самобытности украинского фольклора, этнографии (Н. Цертелев, М. Максимович, И. Срезневский, И. Вагилевич) и ментальности (Н. Цертелев, К. Тополя), проблема сохранности украинского языка (А. Метлинский), вопросы правописания (И. Срезневский, М. Шашкевич, А. Метлинский, Е. Гребинка). Доказывается, что социокультурные слагаемые предисловия – это попытка публично противостоять имперскому дискурсу, сформировать новый культурный канон, преодолевая провинциальность.

Ключевые слова: национальная идентичность, провинциальность, фольклор, этнография, литературная критика, авторское предисловие, посвящение, эпиграф, введение, послесловие, диалогичность.

In the article is analyzed the problem of national identity, that is claimed in the foreword of Ukrainian editions period before Shevchenko. It is typical such patterns as emphasis on self-identity Ukrainian folklore, ethnography (M. Certelev, M. Maksymovich, I. Sreznevskyy, I. Vagylevyich) and mentality (M. Certelev, K. Topolia), the problem of saving Ukrainian language (A. Metlynskyyy), spelling (I. Sreznevskyy, M. Shashkevych, A. Metlynskyyy, E. Grebinka). It is proved, that sociocultural components of foreword is attempt to deny for public imperial discourse, to form new cultural canon through the provinciality.

Key words: national identity, provinciality, folklore, ethnography, literary criticism, author's foreword, dedication, epigraph, introduction, epilogue, dialogic.

Постановка проблеми та її значення. Із часів «Енеїди» І. Котляревського українська література виконує націєтворчу функцію, культура стає чи не єдиним способом буття недержавної нації. Видання українською мовою (книги, альманахи, періодика) в перших десятиліттях ХІХ ст. виходять у світ і в Російській імперії, і в Австро-Угорщині. На Слобожанщині видавничим спрямуванням позначена діяльність першого покоління Харківської школи романтиків, осередка українства, що постало в середовищі новоствореного університету. Т. Снайдер розглядає ці обставини як перші «прояви українського патріотизму російськими підданими у 1820–1830-х рр.» [12, с. 153]. Хронологічно процеси співпадають із часом формування та розвитку українського романтизму. Це показово, адже світоглядна система романтизму (насамперед ідеї ідеалістичної німецької філософії кінця ХVІІІ – поч. ХІХ ст. Й.-Г. Гердера, Й.-Г. Фіхте, Ф.-В.Й. Шеллінга та ін.) стає основою тенденцій, що обумовлюють формування націй. Г.В.Ф. Гегель у роботі «Філософія історії» проголосив принципом історичного розвитку національний дух. І в метафізичному, і в політичному аспектах постає проблема історичності та неісторичності націй [7], [15].

Виклад основного матеріалу. За спостереженням Ентоні Д. Сміта, «До процесів формування націй належать: самовизначення; плекання символічних елементів; територіалізація, розвиток характерної публічної культури, стандартизація законів і звичаїв» [2, с. 57]. Названі ключові поняття особливо складно реалізуються (або й зовсім неможливі, наприклад, територіалізація, стандартизація законів) в імперському просторі підпорядкування й нівеляції національного. З одного боку, Російська імперія, а з іншого – Австро-Угорщина деформували політичне й культурно-національне життя українців. Тим більше, що «...ще на початку ХІХ ст. імперіалістична традиція поєдналася з російським націоналізмом» [18, с. 18], аналогічно на західноукраїнських землях домінували національно чужі настрої.

Як доводить С. Андрусів, національна ідентичність – «це відчуття політичної спільності (спільні соціальні, державно-політичні, юридично-правові інституції), приналежності до спільної історичної території – рідної землі, Дому спільноти, спільної культури, традицій, минулого (спільної «золотої доби») і майбутнього, спільна колективна пам'ять, спосіб мислення і світосприймання, тобто все, що охоплює і

термін «космо-психо-логос». Правда, вони не є абсолютними синонімами, бо кожен з них має своє поле зору: термін «космо-психо-логос» обіймає сутнісні, онтологічні основи явища, а «національна ідентичність» – їх назверхні прояви у соціумі. Тому національна ідентичність тісно ув'язана із суспільною (своєю «надземною», функціональною сферою) категорією нації» [1, с. 38–39].

Література стає тим соціокультурним простором, де українці засвідчують / відкидають свою національну ідентичність, демонструючи ставлення до імперії як системи. Курс на національне самовизначення – це той, за словами М. Шкандрія, «антиімперіалістичний контрдискурс, який виражав та захищав свої позиції всупереч претензіям панівного дискурсу» [18, с. 18]. За таких обставин особливою є роль письменника: з одного боку, він є продуктом епохи, тобто вираженням кризи національної ідентичності, з іншого – має усунути загрозу втрати національної самототожності [1, с. 45].

В ідеологічному кліматі імперії українцям насамперед треба було довести свою історичність, і саме вивчення фольклорно-етнографічного матеріалу, осягнення колективної пам'яті демонструють багатство національної культурної спадщини. Формується нова еліта, що постала не на спадкоємній родовій приналежності, а на засадах усвідомленості культурозберігаючої та культуротворчої місії для своєї недержавної нації. Таку роль покликана виконати українська інтелігенція, яка мала протистояти таким трьом страшним ворогам українського відродження, за влучним спостереженням Ю. Шевельова, як «Москва, український провінціалізм і комплекс Кочубеївщини» [17, с. 48].

Біографії українських письменників часу становлення нової української літератури представляють портрети чесних службовців Російської імперії (І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко), які можуть зробити непогану кар'єру (П. Гулак-Артемівський). Традиційні уявлення про вершини кар'єрної драбини пов'язуються з можливостями в столиці. Це етап життєпису таких авторів, як О. Сомов, О. Бодянский, О. Шпигоцький, М. Гоголь, Є. Гребінка. У Петербурзі (Москві) їм треба було зробити вибір: чи асимілюватися (тип Кирпи-Гнучкошеєнко-ва з Шевченкового сатиричного звертання «Панове субскрибенти!») (поема «Гайдамаки» (1841)) або Кирпи-гнучкошеєнка з передмови до нездійсненого видання до «Кобзаря» (1847), що «проміняли свою добру рідну матір – на п'яницю непотребную» [16, с. 314]), чи відкрито демонструвати свою національну ідентичність. Українські фольклорно-етнографічні та історичні джерела їхньої творчості є чи не найбільш вагомим аргументом у питанні самоідентичності. Окрім того, такі складові паратексту, як епіграф, присвята, передмова, примітки, післяслово, покликані безпосередньо з'ясувати авторську позицію й у «цьому складному національному питанні» (А. Свідзинський). Доречно пригадати присвяту до першого видання «Енеїди» І. Котляревського (1798), здійсненого в Петербурзі М. Парпуною без відома автора, – «Любителям малороссийского слова усерднейше посвящается»; епіграф, який обрав до повісті «Гайдамак» (опублікована в 1826 р. у петербурзькому альманасі «Звездочка») О. Сомов, із поеми І. Котляревського «Енеїда»: «Так, вічної пам'яті, бувало у нас в Гетьманщині колись»; підзаголовок цього твору Порфирія Байського – «Малороссийская быль»; присвяту Є. Гребінки до видання байок «Малороссийские приказки» (Петербург, 1834; 1836) – «Добрым моим землякам и любителям малороссийского слова».

Передмова як текст, безпосередньо звернений до читача, має можливість зреалізувати не тільки комунікативні функції, ознайомити потенційного читача з тематикою та стилістикою тексту, його джерелами й метою, відповісти критикам на ймовірні чи вже наявні зауваги, а й продемонструвати свої світоглядні орієнтири, тобто не тільки художню, а й громадянську свідомість.

У передмовах до фольклорних видань, окрім того, простежується виразне прагнення обґрунтувати взаємозв'язок представлених текстів із історією, довести, що усна народна творчість є іманентним вираженням ментальності українців. 1819 р. М. Цертелев упорядкував фольклорну збірку «Опыт собрания старинных малороссийских песней» (СПб., 1819), яку супроводив передмовою «О старинных малороссийских песнях». Тут наголошується: «Памятники древности тем занимательнее, чем более удовлетворяют любопытству нашему касательно протекшего. Не смею в отношении сем ценить собранных мною песней; но если стихотворения сии не могут служить объединением малороссийской истории, по крайней мере, в них виден пиитический гений народа, дух его, обычаи описываемого времени и, наконец, та чистая нравственность, которою всегда отличались малороссияне и которую тщательно сохраняют по сие время, как единственное наследие предков своих, уцелевшее от жадности народов, их окружавших!» [4, с. 57]. Серед особливостей українських народних пісень дослідник називає силу вираження, красу гармонії, природність і правдивість зображення [4, с. 58], багатство почуттів [4, с. 60], велику увагу до відтворення звичаїв і характеру українського народу [4, с. 61].

Передмова М. Максимовича до збірки «Малороссийские песни» (М., 1827) примітна не тільки означенням жанрових параметрів, характеристикою мотивів, а й вирізненням сутнісних ознак української пісні в зіставленні з російською: «В русских песнях выражается дух, покорный своей судьбе и готово повинующийся ее велениям. [...] ...русские песни отличаются глубокою унылостью, отчаянным забвением, каким-то раздольем и плавною протяженностью. В малороссийских меньше такой роскоши и протяженности; они, будучи выражением борьбы, духа с судьбою, отличаются *порывами* страсти, *сжатою* твердостью и силою чувства, а равно и естественностию выражения. В них видим не забывчивость

и не унылость, но более досаду и тоску; в них больше действия. Сие-то действие отпечаталось и в последующих песнях драматическою формою...

Тоска, которая составляет важнейшее *свойство* малороссийских песней, не прикрывает их, но проницает» [4, с. 114]; «в метафорах русских песен замечаем больше искусственности, некоторого рода произвол и желание прикрас» [4, с. 115].

Фольклористичні матеріали першого покоління Харківської школи романтиків оприлюднені в 1830-х роках на сторінках альманахів. Функцію слів від редакції виконала передмова І. Срезневського до першого випуску «Запорожской старины» (1833). Тут окреслена мета видання: «Издавая в свет мое собрание запорожских песен и дум, я имею в виду оказать услугу, хотя и маловажную, не одним любителя народной поэзии, но преимущественно любопытствующим знать старину запорожскую – быт, нравы, обычаи, подвиги этого народа воинов, который, своею храбростию и смелостию, своим влиянием на весь юго-восток Европы и даже Малую Азию, особенно в XVIII столетии, своим странным составом, и образом жизни, и характером будучи отличен от всего его окружавшего, заслужил место в памяти потомства» [14, с. 253]. (Аналогічні акценти виставлені й у передмові І. Срезневського до «Украинского сборника» (1838) [4, с. 65–66]). У передмові до першого випуску «Запорожской старины» (1833) доводиться, що фольклорний матеріал – це джерело, яке дає можливість вивчити історію козацтва навіть краще, ніж у літописах. На думку упорядника, скарби усної словесності збережені «в памяти бандуристов – потомков тех бандуристов, кои, подобно, скальдам Скандинавии, сопровождали храбрых вольников-запорожцев во все их походы, подобно скальдам возбуждали их к битве своими песнями, подобно скальдам сохраняли для потомства в песнях и думах своих подвиги храбрых» [14, с. 253], у їхній пам'яті живе «старина запорожская» [14, с. 254]. Характеризуючи жанрово-тематичні особливості народних пісень і дум, І. Срезневський твердить: «В песнях выразилась лирика и драматика народной поэзии запорожцев; в думах – мрачный, холодный эпизм» [14, с. 254–255]. Висновок дослідника висловлений патетично: «они суть памятники не только о старине, но и старины» [14, с. 255]. І. Срезневський зауважує, що він не міг зібрати всю пісенну творчість козацької доби, а тому закономірно, що його наступники та й він сам продовжать цю справу. Дослідник наголошує на потребі укладання словника «украинско-запорожского наречия». Окрім того, фольклорист указує, що «употребил для песней и дум запорожских свое правописание...» [14, с. 256].

Отже, І. Срезневський доводить, що український фольклор зберіг історичну пам'ять нації, яку обов'язково треба зафіксувати. Доречно також приєднатися до спостережень Т. Снайдера: «Новизна харківського відродження полягала не в увазі до української культури, а радше в ототожненні ним української культури з українськими землями» [12, с. 153].

Активна фольклористична діяльність і М. Цертелева, і М. Максимовича, і харківського осередку – це суспільна інновація, яка формувала потребу збереження національної самобутності. Пригадаємо висновки Ентоні Д. Сміта: «національну ідентичність можна визначити як *неперервне відтворення та реінтерпретацію структури вартостей, символів, спогадів, міфів і традицій, що становлять характерну спадщину націй, та ідентифікацію індивідів із цією структурною спадщиною*» [2, с. 40].

Аналогічні тенденції характеризують діяльність української інтелігенції Східної Галичини, що входила до складу Австро-Угорщини. Хоча становлення таких процесів, спрямованих на національну ідентичність, ускладнювалося ще й москвофільським рухом, який із кінця 1820-х років сформувався на західноукраїнських землях.

1837 р. побачив світ альманах «Русалка Дністрова», виданий «Руською трійцею». Тут зібрано чимало народних пісень, текстів, створених у фольклорному ключі, а в розділі «Старина» представлено грамоту Зоудочевського 1424 р., інформацію про рукописи, які зберігаються «в книжици Монастиря Св Василя Вел. у Львові» [10, с. 122], та критичні зауваги М. Шашкевича про «Руське весілля» І. Лозинського, – все це покликане засвідчити спадкоємність культурних традицій.

Галицька інтелігенція декларує, що бере на себе обов'язок зберегти і продовжувати творити національну культуру, намагаючись не відставати від процесів слов'янського відродження. Невипадково до альманаху обраний епіграф із поезії Я. Коллара, ідеолога слов'янського відродження. У передмові до альманаху М. Шашкевич висловлює захоплення появою україномовних видань: «Зволила добра воля появи-тися и у нас зберкам народних наших пїсень, и иншим хорошим и цїловажним дїлам; є то нам як заране по доўгих тмавих ночох, як радость на лицї нещасного, коли лутша надїя перемчит скрізь сердце его; сут то здорові поўно-сильні рістки, о которих нам цїлою душею дбати, огрївати, плекати и зрощати док під крилом часу и добрих владнувателїв хорошою и крїпкою засияют величиєю» [10, с. III–IV]. Показово, що «Русалка Дністровая» розпочинається розділом «Пісні народні», до якого І. Вагилевич подав передмову. Тут наголошується: «Нарід Руский оден з головних поколїнь Славянских... Він най щирше задержеу у своїх поведїнках, пїснях, обрядах, казках, прислівїох все, що єму передвїцькі дїди спадком лишили...» [10, с. IX]; «Рускій нарід буу великим и величаним, порозумїу обняу природу, чтїу и до сердца ю пригортау, и буу мир и гаразд и любовь взаїмна» [10, с. X]. Далибор простежує, що такі особливості яскраво проявляються в різножанрових народнопоетичних творах.

Розділ «Старина» М. Шашкевич супроводив передмовою. «СТАРИНА є то пѣснь хороша звеняча, що різним способом в нашѣ часи загомонює, що різним настроєм озиває-ся з передвѣрка до нас...» [10, с. 115]. «Старина є то великій образ, є то зеркало як вода чистое в котрѣм незмущеное являє-ся лице столѣтей» [10, с. 115]. Для майбутніх поколінь старина – джерело пізнання життя і побуту, мови та внутрішнього світу предків. Руслан Шашкевич застерігає не захоплюватися чужиною, а скликати голоси минувшини, і «стане пѣснь велика, доўга, безконечна, що цѣлим свѣтом загуде, що сильно розгремит славу перѣдних и нинѣшних лѣт всього народа» [10, с. 116]. Матеріали цього розділу й покликані відтворити стародавню красу та славу. Як бачимо, доведення національної ідентичності досягається не тільки шляхом презентації художньої самобутності, а й давності.

Отже, діячі «Руської трійці» усвідомлено формували культурні основи націй, переконуючи сучасників, що високодуховні надбання українців, засвідчені в фольклорі, писемних матеріалах давніх епох, є ґрунтом національної ідентичності. Примітно, що майбутні греко-католицькі священики, будучи національною інтелігенцією західноукраїнського краю, яка дбає про духовний ріст народу, публічно заявляли про свої усвідомлені прагнення стати національною елітою. Такі тенденції демонструють їхню високу відповідальність – бути духовним авторитетом нації.

На фольклорно-етнографічному матеріалі побудована п'єса К. Тополі «Чары, или несколько сцен из народных былей и рассказов украинских», яка вийшла друком того ж, 1837 р., в Російській імперії, в Москві. У «Предуведомлении» до видання автор вказує на «всеобщий закон нравственности малороссов» і поетичність їхнього духу, яка створила фольклорно-міфологічні образи [13, с. 178], зауважуючи при цьому й поодинокі негативні прояви в житті українців («Правда, бывают и у них примеры ревности, примеры мщениа, но последнее, кажется мне, заимствовано большею частию от другого какого-либо народа.

Дух украинцев более поэтический» [13, с. 178]). Так у передмові письменник декларує і свою симпатію до художнього мислення земляків, і віру в їхню високу моральність. Доречно нагадати, що авторські ремарки у драматичних творах того часу писалися російською мовою.

Однак «політонім «Україна» зник із офіційного вжитку, коли Слобідсько-Українська губернія стала з 1835 року зватися Харківською, а Харків перетворився з «столиці України» на адміністративну столицю Малоросії» [5, с. 36]). Тут 1839 р. А. Метлинський дебютував поетичною збіркою «Думки і пісні та ще дещо», супроводивши її передмовою «Заметки относительно южнорусского языка». Роздуми митця сповнені тривоги за долю рідної мови. Амвросій Могила пише: «Южнорусский... язык со дня на день забывается и молкнет, и придет время – забудется и смолнет...

И слова его только, может быть, в заунывных песнях долетят к потомству... и слова его найдет потомство в темных для себя местах летописи, подивится этим родным незнакомцам, назовет их недосмотром переписчика – и исправит...

Но может быть и то, что в эпоху пренебрежения южнорусского языка любовь к нему проснется. Кто же соберет, как добрый сын прах отцов своих, исчезающие останки южнорусского слова? Они рассеяны от Вислы до Кубани» [14, с. 177]. Дев'ять заміток А. Метлинського про українську мову мають на меті довести специфіку української мови: її ніжність і м'якість вимови (у зіставленні з артикуляцією російської мови) («Заметка I»), характерну мелодійність (у порівнянні з польською та російською мовами) («Заметка II»), окремі діалектні особливості («Заметка III»), милозвучність («Заметка IV»), давню історію української мови («Заметка V»), українського народу («Заметка VI»). Автор передмови висловлює міркування про потребу вироблення єдиного правопису («Заметка VII»), вважає, що тексти давніх церковнослов'янських книг і літописів спонукають до думки про спорідненість із українською мовою («Заметка VIII»); вказує на багатство зменшувальних форм, звуконаслідувань і віддієслівних вигуків («Заметка IX»); переконує, що українською мовою можна виразити різні почуття («Заметка X») (На думку А. Метлинського, фольклорні твори доводять таку специфіку: «Прочтите песни южнорусса, если хотите знать, что язык его способен к выражению нежнейших душевных движений в самых нежных оттенках их; прочтите думы южнорусса, если хотите знать, что язык его может живописать и величественные явления естества, и народные волнения и свары, может намекать на неисповедимость божиих путей в событиях, может выражать и раздирающий нам сердце хохот отчаяния» [14, с. 185]).

Поет зауважує, що властивості української мови треба вивчати, його ж мета – привернути увагу до мови як явища, що може загинути, бо штудіювання окремої мови чи її діалекту допомагає збагнути лінгвістичні закономірності взагалі. Амвросій Могила твердить про важливість кожної мови та діалекту, водночас не забуваючи вказати на панівне становище російської літературної мови. Отже, вираження національної ідентичності романтиками безпосередньо пов'язане з проблемою мовного вибору в умовах імперії [8].

Поетії збірки «Думки і пісні та ще дещо» засвідчили такі ж суперечливі тенденції – вболівання за долю рідної мови («До вас», «Зрадник», «Бабусенька», «Самотні співці», «Смерть бандуриста») і вірнопідданські свідчення («До вас», «Бабусенька», «Самотні співці») (до речі, крізь призму романтичної іронії останні тлумачаться як скептичне бачення становища України [11, с. 12]).

У 30-х рр. XIX ст. важливим центром українського культурного життя стає Петербург. Показово, що в першому відомому листі Є. Гребінки, написаному із столиці імперії (від 7 березня 1834 р.), звучать такі роздуми: «Думал я долго дорогою: що з мене буде в Петербурзі, що я там робитиму між москалями? И вышло противное. Петербург есть колония образованных малороссиян. Все присутственные места, все академии, все университеты наводнены земляками, и при определении человека на службу малоросс обращает особенное внимание как un homme d'esprit» [3, с. 566].

У передмові до альманаху «Ластівка» (СПб., 1841) «Так собі до земляків» Є. Гребінка з помітною ностальгією описав міста, людей і природу Полтавської губернії, ніби мимовільно зіставляючи: «Щоб я тричі німцем став, коли отут у Петербурзі хто й нюхав такі груші!..» [3, с. 487]. Розмірковуючи про самотність українського буття, робить висновок: «Сам собі пан і знать нікого не хочеш!» [3, с. 488].

Є. Гребінка пише, що «книги московския», придбані в купця, є і незрозумілими (незважаючи на знання російської мови), і не спроможними викликати почуття. А українські книги, нехай і в «сто десятій раз» [3, с. 490] читані, породжують цілу гаму почуттів – «і читаєш, і смієшся, і плачеш...» [3, с. 490]. Для земляків, до яких, власне, і звернена ця передмова, укладач упорядкував українську книжку. Як бачимо, в передмові Є. Гребінка обґрунтував потребу свого видання, вказав на українську автуру та читацьке коло. Отже, живучи в Петербурзі, він не залишається осторонь проблем української культури.

Альманах завершується статтею Є. Гребінки «До зобачення», яка виконує роль післямови. Окрім традиційних звертань до потенційних читачів, є тут і роздуми про літературну критику та специфіку реалізації виданичного задуму. Неприхильну та упереджену російську критику автор утілює в образі лайливих собак. Є. Гребінка відтворює складнощі видання української книги тими, хто не знає української мови, зацентрувавши на непривабливих рисах характеру росіян (меркантильність, недотримання слова). Примітно, що упорядник «Ластівки» передбачає появу нових, вагоміших українських видань, які поетично названі солов'ями. Зрештою, ці пророцтва мали реальний ґрунт, адже в альманасі надруковано уривок із поеми Т. Шевченка «Гайдамаки», що того ж, 1841 р., побачить світ окремим виданням, паратексти якого чітко демонструють свідомі національні переконання автора (до речі, перший вступ можна вважати громадянським маніфестом поета).

Соціокультурний характер проаналізованих передмов яскраво демонструє закономірності, вдало підмічені в 1930-х роках В. Пачовським: «Отже до літератури під гаслом доцільності зачисляємо твори, що виказують високу культуру нашого народу з ділянки духового надбання тисячлітньої історії, з життя, змальованого в звичаях і віруваннях та взаїмовідношення до себе – такі твори виказують рівновартність нашого народу з державними народами щодо краси».

В другім ряді до літератури під гаслом доцільності належатимуть твори, які порушують державотворчі проблеми, що їх мусить розв'язати бездержавна нація, аби стати зрілою до утворення держави. Ці твори будуть виказувати рівновартність нашого народу з державними народами щодо сили» [9, с. 186].

Висновки. Проблема національної ідентичності, заявлена в передмовах українських видань дошевченківської доби, головним чином зосереджена в аспекті збереження фольклорно-етнографічних матеріалів. Часто акцентується на моральних перевагах та інтелектуальній силі українців. Зрозуміло є увага до питань правопису (І. Срезневський, М. Шашкевич, А. Метлинський, Є. Гребінка). Все це демонструє протистояння риторичі імперської влади, що нівелювала національну самобуність Інших. Передмова як текст пояснювального та критичного характеру розгортається всупереч меншовартності та периферійності, долаючи провінційність, але, зрозуміло, що в перших десятиліттях XIX ст. вона ще не могла мати політичний характер (Як писав П. Куліш, «Мы составляем нацию в смысле этнографическом, но вовсе не в политическом» [6, с. 125]), хоча свідчила про виразну національну парадигму життєтворення, презентуючи пасіонарність преромантизму та романтизму. Такі прикметні риси, як полемічність і діалогічність, стануть виразною сутнісною ознакою переднього слова Т. Шевченка.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрусів С. Національний космо-психо-логос і національна ідентичність / С. Андрусів // Андрусів С. Модус національної ідентичності : Львівський текст 30-х років XX ст. : монографія. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка; Тернопіль : Джура, 2000. – С. 15–48.
2. Ентоні Д. Сміт. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка : наукове видання / Переклад Петро Тарашук / Ентоні Д. Сміт. – К. : Темпора, 2009. – 312 с.
3. Гребінка Є. Твори : У 3 т. – Т. 3 : Повісті, оповідання, нариси, статті, рецензії, листи / Є. Гребінка. – К. : Наук. думка, 1981. – 703 с.
4. Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія. У 3 кн. – Кн. перша : навч. посібник / Упоряд. П. М. Федченко, М. М. Павлюк, Т. В. Бовсунівська. – К. : Либідь, 1996. – 416 с.
5. Кравченко В. Україна, імперія, Росія : вибрані статті з модерної історії та історіографії / В. Кравченко. – К. : Критика, 2011. – 543 с.
6. Куліш П. Листи до М. Д. Білозерського / П. Куліш. – Л. ; Нью-Йорк : Видавництво М. П. Коць, 1997. – 224 с.

7. Лисяк-Рудницький І. Зауваги до проблеми «історичних» і «неісторичних» націй / І. Лисяк-Рудницький // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. – Т.1. – К. : Основи, 1995. – С. 27–46.
8. Мельник С. Мовна проблема в контексті українського романтизму / С. Мельник // Волинь філологічна : текст і контекст. Творчість Л. Боровиковського в контексті слов'янського романтизму : Зб. наук. пр. – Вип. 2. – Луцьк : РВВ «Вежа», 2007. – С. 256–260.
9. Пачовський В. Проблеми української літератури й мистецтва / В. Пачовський // Дзвони. – Річник V (1935). – С. 182–187; 256–261.
10. Русалка Дністрова (Фотокопія з видання 1837 р.). – К. : Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1972. – 137 с.
11. Свириденко О. Романтична парадигма творчої діяльності Амвросія Метлинського. Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. Свириденко. – К., 2002. – 20 с.
12. Снайдер Тімоті. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999 / Тімоті Снайдер; Пер. з англ. А. Котенко, О. Надтока. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. – 464 с.
13. Тополя К. Чары, или несколько сцен из народных былей и рассказов украинских / К. Тополя // Українська драматургія першої половини XIX століття. Маловідомі п'єси. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1958. – С. 175–265.
14. Українські поети-романтики 20–40-х років XIX ст. / Упоряд. Б. А. Деркача, С. А. Крижанівського. Вступна стаття І. Айзенштока. – К. : Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1968. – 635 с.
15. Хлюпін Є. Ю. «Історичність» та «неісторичність» як категорії пізнання націй / Є. Хлюпін // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – 2000. – Вип. XI. [Електрон. ресурс] // Режим доступу : <http://sites.znu.edu.ua/historySciWorks/11/hlyupin.pdf>
16. Шевченко Т. [Передмова до нездійсненого видання «Кобзаря»] / Т. Шевченко // Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 6 т. – Т. 6 : Листи. Нотатки. Фольклорні записи. – К. : Видавництво Академії Наук УРСР, 1964. – С. 312–315.
17. Шерех Ю. Москва, Маросейка / Ю. Шерех // Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. Три томи. Т. І. – Харків : Фоліо, 1998. – С. 42–48.
18. Шкандрій М. В обіймах імперії : Російська і українська літератури новітньої доби / Пер. П. Тарашук / Мирослав Шкандрій. – К. : Факт, 2004. – 496 с.